

**Atf Bilgisi:** Yetkiner, B. (2021). Devletin ideolojik aygıtları bağlamında masallara yönelik bir araştırma. *İNİF E- Dergi*, 6(1), 298 -311.

## DEVLETİN İDEOLOJİK AYGITLARI BAĞLAMINDA MASALLARA YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA

Dr. Öğr. Üyesi Beyler YETKİNER\*  
DOI: 10.47107/inifedergi.885383

**Araştırma Makalesi\*\***

Başvuru Tarihi: 23.02.2021

Kabul Tarihi: 13.04.2021

### Öz

İlk çağlardan günümüze kadar masallar bazı temel işlevler üstlenmiştir. Masalların temel öğelerinden biri yaşanan durumlardan yola çıkarak kahramanlar ve olaylar aracılığıyla kültürün aktarılmasıdır. Bu aşamada, toplumun beklentileri doğrultusunda masalın öngördüğü mesajlar kişiye iletilmektedir. Çocukların masallardaki ilişkileri sorgulayacak yaşta olmamaları, dinleyici olarak kalmalarına ve böylece arzu edilen sosyo-kültürel toplumun oluşmasına zemin hazırlanmaktadır. Toplumların organize olmasının ve bir arada bulunmasının en önemli unsuru, kuşkusuz toplumda var olan ideolojiyle gerçekleşmektedir. Çalışmada, masalların ideolojiyi yeniden ürettiği iddiasından hareketle devletin/toplumun ideolojik aygıtı olarak nasıl ele alındığı araştırılmaya çalışılacaktır. Çocuklarla kurulan iletişimde, onların toplumla uyumlu birer birey olmaları hedeflenmektedir. Böylece hem kurulu düzen bozulmayacak hem de çocuk kendisinden beklenen davranışları sergileyecektir. Bu yüzden gerek aileler gerekse de eğitim kurumları toplumda var olan iletişim ve ilişki biçimlerinin yeniden üretmektedir. Söz konusu devletin bu ideolojik aygıtları geleceklerini de böylece garanti altına almaktadır. Düşünceye egemen olan kişiler bunu farklı araçlarla yapmaktadır. Bunların başında dini kurumlar, eğitim kurumları, kitle iletişim araçları ve edebi eserler yer almaktadır. Bu ilişkinin gelişmesini sağlayan metinlerden biri de masallardır. Özellikle masalların içine yerleştirilen ideolojik unsurlar var olan egemen düşüncenin yeniden üretimine büyük katkıları sağlamaktadır. Çalışma kapsamında incelenen masallar Louis Althusser'in devletin ideolojik aygıtları kuramı bağlamında incelenmiştir. Betimsel araştırma yöntemine başvuru yapılmıştır; örneklem olarak seçilen "Kırmızı Başlıklı Kız" ve "Pinokyo" masalı, birer ideolojik aygıt olmaları varsayımından hareketle incelenmiştir. Her iki masalda var olan kalıp betimlemelerin, toplumda baskın olan ideolojik yapıyı destekler biçimde kurgulandığı ve Althusser'in belirttiği baskı ve güç aygıtlarının masallarda yoğun şekilde yer aldığı tespit edilmiştir.

**Anahtar Kelimeler:** Devletin İdeolojik Aygıtları, Egemenlik, Masal, Çocuk, İletişim

## A RESEARCH FOR TALES IN THE CONTEXT OF IDEOLOGICAL STATE APPARATUSES

### Abstract

From ancient times until today, tales have undertaken some basic functions. One of the basic elements of tales is the transfer of culture through heroes and events based on the situations experienced. At this stage, the messages predicted by the tale in line with the expectations of the society are conveyed to the person. The fact that children are not old enough to question the relationships in tales causes to be preferred as listeners and thus the desired socio / cultural society is aimed to occur. Undoubtedly, the most important element of the organization and coexistence of societies takes place with the existing ideology. In order for children to adapt to society, some codes are adopted for them in the established communication. Thus, both the established order will not be broken and the child will exhibit the behaviours expected of her or him. Therefore, both families and educational institutions reproduce the forms of communication and relationships that exist in society. Sovereign institutions as have a say in management does it with different tools. While these tools are sometimes the army and the law, sometimes they are family, culture, education and mass media. The ideological elements presented in literary texts that form a part of culture contribute to the reproduction of the existing dominant thought. One of the texts that help develop this relationship is tales. In the study, since tales reproduce ideology, tales are seen as the ideological apparatus of the state / society.

\* İnönü Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Radyo Televizyon ve Sinema Bölümü, E-mail: beyler.yetkiner@inonu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0001- 9530-7707

\*\* Yazar / yazarlar, makalede araştırma ve yayın etiğine uyulduğuna ve kullanılan fikir ve sanat eserleri için telif hakları düzenlemelerine riayet edildiğine yönelik beyanda bulunmuştur.

Tales, which are the carriers of ideologies, have been studied in the context of Louis Althusser's theory of the ideological state apparatuses. In this study, descriptive research method was used. Little Red Riding Hood and Pinocchio selected as samples tales in the study were analyzed based on the assumption that they were ideological apparatuses. In the study, it has been determined that the ideologies for the creation of the human form predicted by society in tales for children are reproduced.

**Keywords:** *Ideological State Apparatuses, Sovereignty, Tale, Child, Communication*

## Giriş

Kültürel belleğin en önemli aktarımcılarından ya da metinlerinden biri de kuşkusuz masallardır. Masallar aracılığıyla insanlar kültürel birikimlerini sonraki nesillere iletmektedir. İyi-kötü, çirkin-güzel, korkak-cesur ve haksızlık-adalet gibi kavramlar küçük yaşta çocukların zihnine söylenceler, masallar ve mitler aracılığıyla yerleştirilmektedir. Bu işlev, çoğu zaman hayal gücüne dayanan masallar tarafından yerine getirilmektedir. Masal kahramanları, dünyanın farklı coğrafyalarında değişik isimler ve olaylarla temsil edilmesine rağmen masalda verilen mesaj ortak olmaktadır. Toplumsal açıdan masallara bakıldığında masalların bir amacının veya bir takım işlevlerinin olduğu görülmektedir. Üstün Dökmen (1994, s. 180), masallarda görülen iletinin toplumun ortak düşüncesini oluşturduğunu, bu masalların insan zihninde oluşan ve değişen binlerce yıllık kültürel birikimin ürünü olduğunu ifade etmektedir. Masal, kabul edildiği toplumun hayat tarzı ve geleneklerine uygun şekilde değiştirilmektedir. Kendi toplumuna uygun olan taraflar alınır diğerleri ise benimsenmez (Yavuz, 2002, s. 66). Masallar toplum tarafından kabul edilmesi ve çocuklara anlatılması, benimsetilmesi uzun zaman alan bir yazın türüdür.

Farklı zaman ve kültürlerin anlatılarının vazgeçilmezini masallar oluşturmaktadır. Çocukların masal dinlemediği bir toplum ve hane neredeyse bulunmamaktadır. Bazı masalların farklı kültürde aynı olayı işlediği söylenebilir. Hatta masallar birbirine benzemektedir. Anadolu'daki çocuğun dinlediği masal ile Kızılderili çocuğun dinlediği masal, konu bakımından benzerdir (Gezgin, 2007, s. 14-15). Masal, ortak tarih ve coğrafya ile iç içe geçen toplumlar için belli bir yeri ve zamanı bulunmayan insanlığın, tarih boyunca benimsediği kalıplaşmış duygu, düşünce ve olaylar toplamıdır. Masal anlatan kişi, masal kahramanlarını düşünce ve duygu kalıbından çıkarıp çağımızın hikâye ve romanında bulunan toplumun veya ülkenin kültür birliğini oluşturmak üzere, uzun deneyimlerin toplamı olan bir dünya görüşü oluşturmak istemektedir. Böylece toplumun sevinç ve dertlerini açık veya örtük bir şekilde dile getirmektedir (Boratav, 2009, s. 16-17).

Bunların toplamında masallarda amaçlanan; çocukların toplumun istek ve beklentileri yönünde eğitilmesidir. Sosyal hayatta karşılaşılan sorunların çözümünde, insani ilişkilerin geliştirilmesinde, kültürel ve ahlaki değer yargılarının öğretilmesinde, geçmişin günümüze taşınmasında, masallar etkili olmaktadır (Benli, 2015, s. 28). Masal metinleri kültürel kaynakların en önemlilerinin başında yer almaktadır. Bu metinlerde sonraki kuşaklara aktarılacak üzere yer alan geleneksel davranış kalıpları kullanılmaktadır. Bu açıdan masal, eğitici ve öğretici özelliğinden dolayı dünyanın birçok yerinde özel bir ilgi görmektedir (Çiçek, 2015, s. 119). Bu özelliğiyle masal, insanları psikolojik ve sosyal açıdan etkileyerek onlara temel değerleri öğretip benimsetmekte, sorumluluklarını hatırlatmakta ve hayata hazırlamakta büyük rol üstlenmiştir (Çıblak, 2008, s. 40). Özellikle masalların eğitici/yönlendirici bir takım özelliklerinden dolayı kimi masallar daha çok bilinmektedir. Kimi karakterler kendilerine veya çevrelerine gelebilecek kötülükleri önlemeyi masaldan öğrenmektedir.

Arıcı, birçok masalda kahramanların kötülerle ve kötülüklerle mücadele ettiğini bunu da iyilik ve güzellik adına yaptığını ifade etmektedir (2016, s. 1027). Birçok masalda bu durum yaşamaktadır. Örneğin "Ali Baba ve Kırk Haramiler" masalında evin kölesi olan Mercane karakteri, Haramilerden gelebilecek tehlikeleri önlediği için köle olduğu eve gelin

olarak gelmektedir (Yetkiner, 2015, s. 461). Yine “Uyuyan Güzel”i sıradan kişiler değil bir prens uyandırmaktadır. Bu özellikler dışında masalarda çoğunlukla güzel karakterlerin iyilikle, çirkin karakterlerin ise kötülükle simgeleştirildikleri görülmektedir. Üvey anne çoğunlukla her halk masasında kötü ve zalim, yaşlılar ise bilge ve iyilikseverdirler. Bu açıdan söz konusu fikirler, yeniden masalarda üretilmektedir. Yani özünde bir düşünce ya da ideoloji aktarma söz olmaktadır. Böylece çocuklarla kurulan iletişim, masallar aracılığıyla daha da pekişmektedir.

Geleneğe en fazla bağlı yazın türleri içinde yer alan masallar, çağın koşullarına bağlı kalınarak özü fazla değiştirilmeden devam ettirilmektedir. Özellikle klasikleşmiş denebilecek anlatılar, temel özellikleriyle var olmaktadır. Bu özelliklerden biri; kişilerle kurulan iletişim sonrası birey için kuşkusuz güzellik ve güzelliğin nihai ödülüdür (Sezer, 2012, s. 110). Güzel olmalarının yanında Öğüt (2015, s. 125), kadınların masalarda genellikle pasif, çaresiz ve itaatkar olduğunu da söylemektedir. Bu düşüncede kadınlara yönelik toplumda var olan eşitsizliğini erkek egemen ideoloji tarafından desteklendiği görülmektedir. Bu bağlamda masalara ideolojik bir özellik kazandırılmaktadır. Bu açıdan devletin ideolojik ve baskı aygıtları kavramına değinmek gerekmektedir. Çalışmada masalara ideolojik bir aygıt olarak yaklaşılabilecek ve bu aygıt toplumun aygıtı olarak değerlendirilecektir.

Louis Althusser, ideolojiyi devletin ideolojik ve baskı aygıtları şeklinde görür. Baskı aygıtlarını, ordu, polis, mahkemeler gibi örneklendirirken ideolojik aygıtları da kiliseler, okullar, aile, basın olarak tanımlamaktadır. Çalışmada, Althusser’in kavramı olan “devletin ideolojik aygıtları” masallar çerçevesinde incelenmiştir. Çalışmada ayrıca masalların okullar, kiliseler vb. gibi toplumun şekillenmesinde önemli işlev üstlenip üstlenmediği araştırılmıştır.

Masallar aracılığıyla çocuklarla kurulan iletişimin özüne dair tartışmaların yapıldığı çalışmada, iletişim sonrası kurulan ilişkiler önem kazanmaktadır. Çalışmanın amacına uygun olarak daha önce masalarda pek uygulanmamış olan Althusser’in ideolojik aygıtlar kavramı “Kırmızı Başlıklı Kız” ve “Pinokyo” masalları çerçevesinde incelenmiştir. Daha önce masalara yönelik böylesi bir pratiğin uygulanmamış olması ne kadar zor olsa da bu durum çalışmayı özgün kılan özelliklerden biri olacaktır.

Betimsel araştırma yöntemine başvuru çalışmada masallar, birer ideolojik aygıt olarak görülmektedir. Herkes tarafından bilinmesi ve amaca uygun örneklem olması nedeniyle “Kırmızı Başlıklı Kız” ve “Pinokyo” masalları tercih edilmiş ve çalışma bu iki masalla sınırlandırılmıştır. Hem iletişim biliminin hem de sosyoloji biliminin ilgi alanına giren sosyal ilişkilerin masalarda durumu değerlendirilecektir.

## 1. İdeoloji

İdeoloji denildiği zaman çoğunlukla Marks’ın ortaya attığı ve kendisinin ifade ettiği şekliyle egemen ideolojilerin dünyayı ne şekilde değiştirdiğine dair tarihsel materyalist görüş akıllara gelmektedir. İdeoloji kavramını olgunlaştıran Marks, yaşadığı dönemi ve olayları ideolojinin tahakküm ilişkileri bağlamında incelemektedir. Marks’ın Avrupa’da meydana gelen çeşitli devrimler sonrası şekillenen görüşleri, dönemin toplumsal, siyasal ve ekonomik ilişkileri üzerine temellendirmiştir. Althusser bu tanımları yeni kavramlar ekleyerek ideolojiyi yorumlamaya çalışmaktadır. Sanayi devrimiyle birlikte ortaya çıkan yeni gelişmeler Althusser’e göre iki sınıflı bir toplumun oluşmasını hızlandırmaktadır. Özellikle İngiltere’de ortaya çıkan ekonomik istikrarsızlıklar onu ideoloji kavramına götürmektedir (Levi, 2002, s. 111). 19. Yüzyılla birlikte ortaya çıkan yeni toplumsal ilişkiler, ideolojinin ortaya çıkmasına ve yayılmasına katkı sağlamıştır. İdeoloji, okumayan kitlenin varlığı ile fikirler ortaya çıkaran aydınların bulunduğu dönemde, yönetilenlere yol

gösteren bir özelliğe sahiptir. Dolayısıyla ideoloji kavramı bu dönemdeki karmaşık ilişkileri yorumlamak üzere değerlendirilmiştir. (Mardin, 1995, s. 132). Bu dönemde ideoloji kavramı kullanılmaya başlanmış, fikirlerin bilimi ve çözümlenmesi anlamında değerlendirilmektedir (Gramsci, 2007, s. 208). Bu çözümlenmeler sonucu hegemonya kavramını kullanan Antonio Gramsci, iktidarların güç kullanma dışında ikna edici yöntemlerle baskıcı yönetime alternatif görüşler üretmiştir (Dağtaş, 1999, s. 343). Hegemonya kavramını esas alan Althusser, kavramı geliştirmenin yöntemlerini bulmuştur.

İdeoloji, toplumda bulunan bir kesimin, gurubun ve sınıfın yaşam koşulları ile uyumlu ve duruma göre buldukları davranışları doğrulayıcı düşünce ve değer yargılarıdır (Ülgener, 1983, s. 98). Althusser'e göre ideoloji; ancak farklı bileşenler esas alınarak tanımlanabilir. *“Toplumun üst yapısının yani üretim ilişkilerini dolaysız, eleştirel olmayan bir biçimde yansıtan ideolojinin bize verdiği bilgi. Dolayısıyla, doğru olmayan, nesnel olmayan bilgi. Toplumun çoğunluğunca paylaşılması bakımından bir anlamda nesnel, ama aslında o toplumun genel bakış açısının dışındaki gerçekliğe varamayan bilgi çeşidi”* (1989, s. 19). Poulantzas (1992, s. 40) göre, ideolojilerin etkisi ve içerdikleri değerler iktidar tarafından oluşturulmaktadır. İktidarın verdiği güçle kurulan ilişki ve bağlantılarla ortaya çıkan ideoloji, toplumsal anlam ve oluşumlar bütünüdür. Ona göre, ideolojiler toplumsal ilişkiler içinde bulunmaktadır. Laclau'ya göre, ise ideoloji, toplumsal bütünlük ve beraberliğin sağlanması, birliğin devam ettirilmesi ve toplumsal sistemin yeniden üretilmesidir (1998, s. 73).

İdeolojiler, uyumsuzluğu ortadan kaldırmak ve bütünleşmeyi sağlamak için fikirler üretmeye çalışırken, sonuçta bazen çatışmaların ve politik savaşların başlıca kurumlarından biri haline de gelmektedir. Dolayısıyla ideolojiler, devlet dediğimiz aracı ele geçirmek için çabalamaktadır, çünkü bu durum iktidar olmanın en önemli yollardan biridir (Dülgeverden akt. Öztekin ve Öztekin, 2020, s. 2922). İdeolojiler, bu yolları denerken, insanın zayıflığı, ölümü, güçsüzlüğü ve acıyı içinde barındırmaktadır. Bunu yaparken, dünyayı nasıl görülmesi gerektiğini bildirmekte ve yaşam biçimini ortaya koymaktadır. Kendilerini haklı göstermenin peşinde olan ideolojiler, egemen topluluklara yardım etmektedir (Lefebvre, 1964, s. 96).

John Fiske, ideolojinin temelde üç kullanımından söz etmektedir. Bu kullanımlardan biri, toplum kesimini ya da belli bir sınıfı temsil eden ve onlara özgü inançlar sistemidir. İkincisi bilimin öngördüğü doğrular dışında nesnel dayanaklardan yoksun aldatıcı ve yanlış inanç ve kanaatlerdir. Yazar, son olarak ideolojiyi, düşünce ve anlam ortaya koymanın genel durumu olarak görmektedir (Fiske, 1996, s. 213).

İdeolojiler, bireysel ve toplumsal hareketleri bir araya getirmekle kalmaz aynı zamanda akıllardaki ideolojileri de örgütlemektedir. Genel olarak ideolojiler, kendini ve ötekini sunmanın bir şeklidir. Böylece ideoloji bireylerin ve üyelerin toplumsal ait olma duygularını ortaya çıkaran toplumsal öğrenmenin temel öğelerinden biridir (Van Dijk, 2003, s. 28). İdeolojilerin var olabilmesi ve sürmesi için toplum üzerinde etki oluşturması ve toplumun bilinç yapılarında izler bırakması gerekmektedir. Öyle ki bu süreçte ideolojiler toplumu ikna etmek zorundadır. Bu ikna sürecinde egemen ideolojiler, iktidarlarını korumak için açık ya da kapalı toplumsal pratikler üretmektedirler (Çoban, 2003, s. 255). Egemen düşünceyi temsil eden ideolojiler, sahip oldukları güçle toplumun baskın düşünleri şekline evrilmektedir. Baskın veya egemen sınıfın düşüncelerinin egemen hale gelebilmesi için egemen sınıfın kendi çıkarlarını bilen ve basit bir şekilde ideolojik olarak adlandırılan bir sınıf olarak kabul edilmesi gerekmektedir (Üşür, 1997, s. 14).

Genel anlamda ideolojiler dört tür şeklinde sınıflandırılmaktadır. Bunların ilki, genellikle var olanı korumak ve savunmak için yola çıkan muhafazakâr ideolojilerdir.

Buradaki muhafazakârlığın kültür ve ahlak sistemini mi yoksa devletin egemen olduğu sistemi mi koruduğu noktasında tartışmalar bulunmaktadır. Bu ideolojinin temel hedefi var olanı elde tutup muhafaza etmektir. Bir diğer ideoloji türü de, reformcu ideolojilerdir. Bu ideoloji her zaman yeni koşulların olabileceği ve ortaya çıkan bu durumda sistemin kendini yenilemesini amaçlamaktadır. Reformcu ideoloji, sistemin kendini yenilemesine dayanmaktadır. Böylece düzenin korunması ve gelişmesi için gerekirse reformların uygulanmasını savunmaktadır. Üçüncü tür olarak karşımıza ihtilalci ideoloji çıkmaktadır. Bu ideoloji mevcut değerleri temelden değiştirmeyi amaçlamaktadır. Eskiye dair olan düşünceleri ortadan kaldırıp, kendi belirledikleri görüşleri hâkim kılmayı hedeflemektedir. Son ideoloji çeşidi olan karşıt ideolojide ise kurulu değerlere karşı olan tüm tutum ve davranışlar halklı gösterilmeye ve desteklenmeye çalışılmaktadır. kurulu değerlere karşı olan tüm tutum ve davranışlar haklı gösterilmeye ve desteklenmeye çalışılmaktadır (Ergil, 1983, s. 36). Bu görüşlerin tümünde devlet ele geçirildikten sonra sahip olunan ideolojiye göre bir sistem kurgulanmaktadır. Althusser bunları bir adım öteye götürmektedir. Ona göre devletin sahip olduğu bir takım aygıtlarla bunlar sağlanabilmektedir.

Bu anlamda devlet sahip olduğu olanaklarla topluma kendi ideolojisini benimsetmekte ve bu fikirlere göre toplumu yetiştirmektedir. Çeşitli araçlarla devlet, toplumun değer yargılarını ve düşüncelerini kendi amacına göre olgunlaştırmaktadır (Black, 1989, s. 114). Althusser bu araçların ne olduğunu açığa çıkarmaya çalışmaktadır (Üşür, 1997, s. 41). Althusser bu kavramın çok farklı boyutlarını ortaya koyarak kavramı devletin ideolojik ve baskı aygıtları olarak tanımlamaktadır.

## 2. Althusser, Devletin İdeolojik ve Baskı Aygıtları

Althusser, ideolojiyi Marksizm'in geleneksel anlayışından/bakış açısından ayırıp, ona yeni bir anlayış kazandırmıştır. İdeolojiyi yorumlarken Marksizm'den yararlanan Althusser, onu farklı yorumlayarak ideolojinin işlevlerini ortaya koyup aynı zaman Marks üzerinden Marksizm'e de ışık tutmaktadır. Önceki ideolojilerden ve Marksizm'den beslenmesine rağmen onlardan farkı tanım ve kavramlar kullanmaktadır (Kazancı, 2002, s. 49). Althusser'in görüşüne göre ideoloji, bireylerin bilincine egemen sınıf tarafından işlenmekle beraber temelde söz konusu sınıfın çıkarını ve baskısını sürdürmeyi hedeflemektedir (Althusser, 1987, s. 23). İdeoloji var olan ideolojiyi genişleten ve yeniden üreten bir kavram olarak; sömürü, üretim, bireyin kendi hayali koşulları ve ilişkilerini temsil etmektedir. Çoğunlukla ahlaki, hukuki ve siyasi ideolojiler, aynı zamanda dünya görüşü olarak da ifade edilmektedir (Althusser, 2002, s. 50-51). Böylece Althusser, ideolojiyi yorumlarken basit kavramlarla açıklamak yerine duruma çok yönlü yaklaşmaktadır.

İdeolojiye yönelik ortaya koyduğu bu kavramlarla Althusser, ekonomik indirgemeciliğe karşıdır. Böylece ideolojiye toplumsal bir bütünlük yüklemektedir. Ona göre ekonomik etkiler toplumsalın en önünde değil biraz daha gerisinde, yer almaktadır (Kazancı, 2002, s. 65-66). Althusser, bilim ve ideoloji ikilemiyle insanların içinde bulunduğu koşullar ve ilişkiler, yaşadıkları tarz ile gerçek var oluş şekillerinin çerçevesi içinde bir ideoloji kuramı oluşturmaya çalışmaktadır (Hall ve vd., 1985, s. 38)

Althusser toplumsal formasyonu politik, ekonomik ve ideolojik olarak birbirinden ayırmaktadır. Politik düzeyi toplumsal ilişkilerle, ekonomik düzeyi doğayla ve ideolojik düzeyi de insanların hayatlarıyla kurduğu ilişki sonrası tasarımlar olarak ayırmaktadır. Althusser ideolojiyi, bireyin zihninde gelişen süreç olarak görmekte ve bunların bazı aygıtlarla gerçekleştiğini söylemektedir. O devleti, devlet iktidarı ve devlet aygıtı olarak ikiye ayırmaktadır. Marksist anlayış, devlet kavramını zor kullanan bir baskı aygıtı olarak görürken, Althusser ise bunları birbirinden ayırarak, devleti ideolojik ve baskı aygıtı olarak

nitelemektedir (Güngör, 2001, s. 221-222). Althusser'e göre, baskıcı ve ideolojik olan devlet aygıtları farklı özellikler taşımaktadır. Devletin ideolojik aygıtları, insanların daha çok kültürel özelliklerini öne çıkararak varlığını gösterirken baskı aygıtları ise yaşamsal anlamda onlara baskı yaparak onları sisteme entegre etmektedir. Yani kilisenin kitlelere insanların neye nasıl inanmaları gerektiğini anlatırken kullandığı yöntem ile ordunun kullandığı yöntem farklı olmaktadır (Kotan, 2020, s. 86).

Mesela devletin ideolojik unsurları, bir haber örneğinde kendini maddi bir şekilde ideolojik bir çıktı olarak gösterebilmektedir. Burada kullanılan maddi kelimesi Althusser tarafından üç değişik anlamda kullanılmaktadır. Bunlar, maddi ritüeller, pratikler ve maddi ideolojik aygıtlardır. Düşünsel olanla maddi olanı birbirinden ayırmak devletin ideolojik aygıtlarına göre değildir. Buna göre hayali veya düşünsel olsun ortaya çıkan şey maddi olanın içinden çıkmaktadır (Kazancı, 2002, s. 66). Althusser'in ideolojiyle ilgili bir diğer kavramsallaştırması da devletle ilgilidir. Ona göre devlet hem ideolojik aygıt hem de baskı aygıtına sahiptir.

Devletin ideolojik aygıtlarına bakıldığında, birden fazla özelleşmiş gerçeklikle karşılaşmaktadır. Marksist düşüncede hükümet, yönetim, mahkemeler, polis, hapishaneler vb. devletin baskı aygıtları olarak görülmektedir. Bu baskı unsurlarıyla fiziksel olmazsa bile devletin zor kullanması söz konusudur. Althusser'e göre ise üretim ilişkilerinin içinden doğan bu yapı, kendini iktidarın ideolojik aygıtlarıyla baskı aygıtları olarak ortaya koymaktadır. Devletin baskı aygıtıyla ideolojik aygıtı birbirinden farklı şeylerdir. Devletin ideolojik aygıtları kiliseler, özel ve devlet okullar, hukuksal kurumlar, siyasi partiler, sendikalar, kitle iletişim araçları ve kültürel ürünler gibi araçlardan oluşmaktadır. Devlet aygıtı bunları büyük bir bilinçle kullanmaktadır. Bunlar birbirinden ayrı gibi gözükse de aslında işleyişleri önemli oranda aynı şekilde yürütülmektedir. Tüm bunların işleyiş egemen ideoloji tarafından organize edilmektedir. Bu iki aygıt temelde aynı amaca hizmet ederek, baskı aygıtları gücü ve zoru; ideolojik aygıt ise fikir üretmektedir (Althusser, 2002, s. 31-35). Ailede benzer bir kurumdur. Eğitim kurumları genellikle yalnız bilgi veriyormuş gibi görünmesine rağmen tüm öğretim sistemlerinin iktidarın bir kesimin çıkarlarını, toplumun çıkarlarından üstün tutulmaktadır (Chomsky ve Foucault, 2005, s. 44). Buna göre ailenin de diğer kurumlar gibi devlete ya da egemen ideolojiye hizmet ettiği görülmektedir.

Althusser'in ortaya koyduğu kavrama göre ideoloji, aynı merkezden yürütülmesine rağmen ideolojik aygıtla benzer şeyler değildir. Devletin baskı aygıtı baskıyı temel almaktadır. Yani baskı aygıtları şiddet kullanarak ilerlemektedir (Zengin, 2018, s. 57). Althusser'e göre devletlerin, baskı aygıtlarına daha fazla hakim olduğu buna karşın ideolojik aygıtlara ise istediği oranda egemen olmadığı ve bunun yerine devletler kendilerini meşru kılacak alternatif ideolojilerle mevziler kazanmaya çalışmaktadır (Althusser, 2002, s. 37). Öyle ki her iktidar kendini meşru kılmanın peşindedir. Bu yüzden merkezi yöneticiler, iktidarlarını korumak için baskı aygıtının yanında ideolojik aygıtları da olabildiğince kullanmaya çalışmaktadır. Döneme ve zamanın ruhuna göre bu aygıtlar azalan ya da artan bir etkiye sahip olup yeniden üretilmektedir (Taslaman, 2016, s. 51). İktidar tarafından yeniden üretilen egemen ideoloji önceki birikimlerini kullanarak sınıf çatışması şeklinde yeniden üretilmektedir (Althusser, 2002, s. 12-13). Bu ideolojik üretimlerin içinde hukuk, aile, siyasi organizasyonlar, partiler, eğitim kurumları, dini sistemler, radyo, televizyon ve gazete gibi kitle iletişim araçları vb. unsurlar bulunmaktadır. Çalışma kapsamında sosyal ve kültürel bir öge olarak kabul edilen masallarda ideolojik üretimin nasıl yapıldığı bir sonraki başlıkta ele alınmaktadır.

### 3. Masallardaki İdeolojik Aygıt

Masallar sözlü kültür çalışmaları olduğu kadar aynı zamanda sözlü iletişimle de ilişkilidirler. Öznelerle kurulan iletişim sonrasında beklenen davranışların uygulanması masal anlatan kişi tarafından bir beklentiye dönüşmektedir. Kurulan iletişimde masaldaki davranışların sergilenmesi ve masalda kurulan iletişimin gerçek hayatta da gerçekleşmesi arzulanan iletişim biçimidir. Lazar, iletişimin diğer bilimlerle ilişkisini ortaya koyarken iletişimi diğer bilimleri birleştiren bir kavşak olarak nitelemektedir (2009, s. 11). Bu anlamda kişilerin kurmuş olduğu iletişim birçok bilim alanını ilgilendirmektedir. İletişimin, yazınsal, görsel ve beşeri bilimleri bir bakıma ortaklaştıran bir özelliği bulunmaktadır. Çalışmanın temelini oluşturan masalların ideolojik aygıt olarak görülmesi, masalların var olan ideolojiyi yeniden üretmelerine dayanmaktadır.

Çalışmada, kızların eğitiminde ya da daha çok kızlara yönelik kurgulanan “Kırmızı Başlıklı Kız” masalı ile erkek çocuklarına yönelik anlatılan “Pinokyo” masalı ele alınmıştır. Çalışma iki masalla sınırlandırılmış ve bu masallar hem çalışmanın amacına uygun olmasından hem de evrensel birer anlatı örneği olmalarından dolayı incelenmeye değer görülmüştür. Çalışmanın makale olması masalların tamamının anlatılmasını sınırlandırmaktadır. Bunun yerine masal kısaca anlaşılacak bir şekilde anlatılmaktadır. Öncelikle Pinokyo ardından da Kırmızı Başlıklı Kız masalı değerlendirilmiştir.

Pinokyo okula gitmek için babasının verdiği parayla kalem almaya gideceğine sirkteki gösterilere aldanıp kalabalığın içine dalmıştır. Pinokyo çadırdaki gösterileri izlemek için babasının kendisine kalem alması için verdiği parayla bilet alıp gösterileri izlemeyi tercih etmiş. Bu esnada sirk sahibi onun canlı bir kukla olduğu anlayarak sirkte çalıştırmak üzere alıkoyar. Pinokyo’nun bu halini gören ve onu canlı kuklaya dönüştüren peri çıkagelmiş. Peri bir şartla parasını geri vereceğini ve onu kurtaracağını söylemiş: Pinokyo söz dinleyen bir çocuk olacak. Pinokyo sirkten kurtulmuş ve elinde parasıyla evin yolunu tutmuş. Tam o sırada bir tilki ile kedi onu görmüş ve yolunu kesmişler. Pinokyo’ya parayı ne yapacağını sormuşlar, o da kalem alacağını söylemiş. Kurnaz tilki, parayı ne yapacaksın sen bizi dinle, senin parayı tarlaya ekelim ki daha çok para çıksın böylece çok paran olur diye kandırmış Pinokyo’yu. Bu esnada kurnaz tilki bir yolunu bulup parayı alıp kaçır. Bu sırada peri tekrar ortaya çıkmış ve Pinokyo’ya yine yardım etmiş... Masalın sonlarına doğru peri, Pinokyo’nun iyi bir çocuk olduğuna kanaat getirip onu gerçek bir çocuğu dönüştürmüştür. Böylece Pinokyo ve babası hayatlarını mutluca sürdürmüşler (milliyet.com.tr, 2021; masaloku.com.tr, 2021).

Pinokyo masalı genel anlamda söz dinlemeyen bir çocuk karakterini ve o karakterin başından geçen olayları aktarmaktadır. Masala göre Pinokyo, kalem almaya çıkmakta ama o esnada asıl yapması gerektiğini yapmadığından başına kötü sayılabilecek olaylar gelmiştir.

Toplumsal açıdan çocukların söz dinlemesi arzulandığıdır. Çünkü çocukların bazı şeyleri kestiremeyeceğinden onların iyiliği için büyüklerini dinlemeleri gerekmektedir. Keza sirke giden Pinokyo, eğer babasının verdiği parayla kalemini almış olsa rutin hayatının dışına çıkmayacaktır. Fakat o yapması gerekenin yerine kendini eğlenceye kaptırmıştır. Bu durum şöyle yorumlanabilir: Toplum nezdinde yapılması gereken asıl iş yerine başka şeylerle uğraşılması kişilerce pek kabul görmemektedir. Hele ki asıl iş yerini eğlenceye bırakıyorsa! Buradaki ilişkide toplum tarafından aktarılan sözün dinlenmesi ve akıllı çocuk olma fikri masallarla yeniden üretilmektedir. Yine Pinokyo’yu birçok defa kurtaran perinin şartı da Pinokyo’nun iyi bir çocuk olup söz dinlemesidir.

Masalın ideolojik aygıtlarına bakıldığında, egemen ideolojinin kendisini devam ettirmesi adına çocuklara çeşitli telkinlerde bulunduğu görülecektir. Öyle ki büyüklerini

dinlemeleri, kendi istek ve arzularının peşinden koşmamaları, sorunsuz bir hayatın garantisi haline gelmektedir. Bu iletişim ilişkisinde çocuk tarafından çıkarılacak bir sonuç bulunmaktadır. Bu dersler kuşaktan kuşağa ve neredeyse her dönem masallar aracılığıyla üretilmektedir.

Sezer'e göre, masalarda toplumsal ideolojinin emareleri bulunmaktadır. Anlatı bir masala indirgense de masalın gücü, kendini bilinçaltı mesajlarında gizlemekte ve ideolojik olarak ortaya koymaktadır (2012, s. 21). Masalda, çocukların temel ihtiyaçları dışında eğlenceye kendilerini kaptırmamaları gerektiği verilen temel düşüncelerden biridir. Pinokyo sirke gitmese sonu kötü biten olayla karşılaşmamış olacak ve sorunsuz bir şekilde evine sonra da okula gidecektir. Masaldaki başka bir egemen ideoloji de var olanla yetinme telkinidir. Pinokyo'nun daha çok para kazanma hırsı var olan parasını da yitirmesine neden olmuştur. Çocuklara verilen düşünce var olanla yetinilmesidir. Pinokyo'nun hırsına yenilip çok para kazanma arzusu, onu sahip olduğu parasından da etmiştir. Masal esnasında çocukla kurulan iletişimde egemen ideolojinin, yani "*var olanla yetin, yetinmezsen elindekini de kaybedersin*" düşüncesinin yeniden üretildiği ortaya çıkmaktadır. Çobanoğlu, (2000, s. 125), toplumda oluşan düşünce, inanç ve değerlerin sözlü iletişim yoluyla başka kuşaklara anlatıldığını söylemektedir. Görüldüğü gibi var olan ideolojinin yeniden üretildiği ve bunun da erken yaşlarda sözlü iletişimle gerçekleştirildiği anlaşılmaktadır.

Masalda öne çıkan diğer egemen ideolojilere bakıldığında, çocuklara büyüklerin sözünün dinlenmesi öğütlenmektedir. Pinokyo, sirkten bilet aldığından dolayı iş açmış ve bir süreliğine hapsedilip cezalandırılmıştır(asında söz dinlemeyen tüm çocuklar. Pinokyo iyi bir çocuk olduğunda, ödül olarak onun canlı bir hayat sürmesine izin verilmiştir.

Pinokyo özelinde masal dinleyen çocuk, ne yapması gerektiğini de düşünmektedir. Althusser'e göre, ideoloji aygıtını elinde tutan egemen kesim, önceki birikimlerden beslenmektedir. Tüm toplumsal sınıflar erken yaşlardan başlayarak, çocukların etkilere en açık olduğu dönemlerde egemen ideolojiyi tekrarlaya tekrarlaya çocuğun zihnine (iyi bir yurttaş olma, ahlaklı davranma koşulları) yerleştirmektedir (2002, s. 43-44). Bundan dolayı masallar, toplumsal ve kültürel ideolojileri bir sonraki kuşağa aktarmaktadır (ARICI, 2012, s. 3).

İdeoloji belli bir düşüncenin yerleşmesi amacıyla bir takım öğreticiler ve öğretim yerleri aracılığıyla mevcut dünya görüşü dışında bir fikrin yeşermemesi için çabalamaktadır. Çocuklara verilen fikirler ya da eğitimler ideolojinin var olan fonksiyonlarını düzenlemekte ve iktidarca belirlenen sınırların içinde ideoloji yeniden üretilmektedir (Çetin, 2001, s. 206). Bu yerler okul, aile ve toplumun herhangi bir ögesi olabilir. Burada karşımıza çıkan esas konu, masalarda var olan ideolojilerin yeniden üretilmesidir. Masallardaki ilişkilerle çocukların ne düşünmesi gerektiği masal aracılığıyla kişilere telkin edilmektedir. Böylece toplumun ya da ailenin hoş görmediği, benimsemediği ve yapılmasını istemediği düşünceyi çocuk içselleştirmektedir. Yaptığı eylemlerin karşılığını da masal bağlamında düşünmekte ve yapmaması gerektiği şeyleri de böylelikle öğrenmiş olmaktadır.

İdeolojik aygıtları ellerinde bulunduran Egemenler, toplumsal anlamda sürekli değişen koşullara uygun olarak yeniden ideoloji üretmekte ve bu ideolojiyi, toplumu oluşturan bireylere ileterek ve onların bu düşünceleri özümsemesine katkı sağlayarak, ideolojik hâkimiyetin ve denetimin sağlamasını gerçekleştirmektedir (Çoban, 2011, s. 22). Özne olarak çocuk doğar doğmaz onu hazır bir ideoloji beklemektedir. İdeolojik aile biçimi son derece mükemmel planlanmıştır. Çocuğun yerini bulması hemen gerçekleşmektedir. Böylece çocuk, ideolojik olarak önceden seçilmiş, belirlenmiş ve evcilleştirilmiş ailede eğitim almaktadır (Althusser, 2002, s. 65-66). Yazınsal eserlerde



malzeme ve temalar (politika, ahlak, din, şeref, ‘şan’, ‘tutku’, vs.) kesinlikle ideolojik temalardır ve ideolojik doğaları sorgulanmadığı yani eleştirilmediği sürece de öyle kalmaktadır (Althusser, 1999, s. 143).

Çalışma kapsamında değerlendirilen diğer masal da “Kırmızı Başlıklı Kız” masalıdır. Sezer’e göre bu masalın dünya gelinde 35 farklı versiyonu bulunmaktadır (2012, s. 165). Masal Kırmızı başlıklı kızın ninesinin evine gitmesiyle başlamakta ve şöyle devam etmektedir:

Köyün birinde kırmızı başlıklı bir kız varmış, annesi hasta ninesine yiyecek götürmek için kızına sepet dolusu yiyecek vererek onu ninesinin evine gitmek üzere yolcu etmiş. Anne, kızına tanımadığı yerlere gitmemesi ve tanımadığı kişilerle konuşmaması gibi çeşitli öğütlerde bulunmuştur. Kız bu öğütlerden sonra yola koyulur. Çiçeklerin güzel olduğunu gören kız ninesine çiçek toplamaya karar vermiş ama farkına varmadan yoldan çıkarak ormanın derinliklerinde kaybolmuş. Tam o esnada bir kurt çıkmış ve sohbeta başlamışlar.

Kurt önce kızı yemeyi aklından geçirmiş ama kızın nereye gideceğini öğrenince hem kızı hem de ninesini yemeye karar vermiş. Ninenin evini bulur kurt önce kurbanı yemiş ardından ninenin elbiselerini giyip kızın gelmesini beklemiştir. Kız eve vardığında kurt kızı da yemiştir. Neyse ki iyi yürekli bir avcı oralardan geçerken kurdun horlamasını duymuş. Silahla tam kurdu öldüreceği sırada birden avcı kurdun büyük annesi yemiştir olabileceğini düşünerek onu öldürmekten vaz geçmiştir. Eline makas alan avcı kurdun midesi kesip küçük kızla ninesini kurtardıktan sonra kurdun midesini taşla doldurup karnını tekrar dikmiştir. Kurt uyandığında kalkmak istemiş ama taşların ağırlığında hareket bile edemedi oracıkta ölmüş. Bu sırada kurtulan küçük kız “annem haklıymış bir daha hiç yoldan ayrılmam” diyerek kendi kendine söylenmiş (grimmstories.com, 2021; masaloku.com, 2021).

Bu masaldaki egemen ideolojilere bakıldığında ileride de anlatılacak olan ortak birkaç nokta bulunmaktadır. Bu ortaklıklardan yola çıkarak masalların ideolojinin devamı oldukları ve ideolojinin yeniden üretildikleri ifade edilebilir. Tolun’a göre kimi masallar incelendiğinde mevcut iktidarla ilişkileri ortaya çıkmaktadır. Özellikle de çocukların küçük yaşlardan itibaren bilinçaltına yerleşen masalarda bu ideolojiler bulunmaktadır (2005, s. 110). Bu noktada işlevler çok önemli olmaktadır. Bir anda her kurum tıpkı devletin ideolojik aygıtları gibi işleyebilirler (Çoban, 2011, s. 29). İdeolojiler öykülerin içinde konumlandırılarak bireyler kontrol edilmeye çalışılmaktadır (Oskay, 1993 s. 188). Bunlar her türlü yazınsal yapıtta ortaya çıkmaktadır. Masalarda bu özelliklere sahip eserlerdir.

Annesinin sözünü dinlemeyen ‘Kırmızı Başlıklı Kız’a aslında toplumsal olarak herkes baskı yapmaktadır. Toplumda var olan egemen düşünceye göre küçükler büyüklerin sözünden çıkmamalıdır. Küçük kız eğer annesinin sözüne uysa ve yolunu değiştirmese ne kendi ne de ninesini tehlikeye atacaktı. Dowling’e göre masal dünyamız çok masum hikâyeler olmasına rağmen özünde öyle değildir. Bazı masalarda kişinin özgür bir şekilde kendi başına hareket etmesi olumsuzlukla sonuçlanmakta ve çoğu zaman masalı dinleyen telkinleri dinlemek zorunda bırakılmaktadır (Dowling’ten akt. Tolun, 2005, s. 110). Masallar çocukların kendilerini geliştirmeleri için yüzyıllardır eğitim unsuru olarak kullanılmaktadır. Fakat kullanılan bu masallar belli bir takım ideolojileri yeniden üretmektedir (Şenol vd., 2016, s. 84). Toplumdaki egemen güç kim ise o iklimin düşünsel dünyası üzerinde hegemonya kurma adına bunu devam etmek için masal gibi toplumsal aygıtları kullanmaktadır (Çoban, 2011, s. 33). Bu tür nedenlerden dolayı masal gibi görünmez kılınan gelenekler devam etmekte ve bu yıllarca sürmektedir (Taslaman, 2016, s. 57). Bazen bu sistemin sürmesi yetmemekte ideolojiye hâkim olanlar topluma kendi

ideolojisini farklı yollardan benimsetmek niyetindedir (Çoban, 2011, s. 22). Çocukların bilincine yaşadıkları toplumun var olan değerleri, mutlak güce yani düzene ve devlete duyması gereken saygı yerleştirilmektedir. Bunun için elinde bulundurduğu tüm aygıtları kullanmaktadır (Althusser, 1998, s. 115). Özünde ideolojik kaygı yokmuş şeklinde ifade edilen ama alttan alta derin ideolojik kaygıların yer aldığı yapıtlar her zaman var olacaktır (Yıldız ve Günay, 2011, s. 166).

“Kırmızı Başlıklı Kız” masalında da tıpkı Pinokyo’da olduğu gibi yine karşımıza birkaç egemen ideoloji çıkmaktadır. Kızın annesini dinlememesi onu tehlikeye atmıştır. Keza kurdun aç gözlülüğü onu ölüme götürmüştür. Eğer kurt kızı ya da nineyi yemiş olsa hem karnı doycak hem de hayatta kalacaktı. Ama o açgözlülüğünün kurbanı olmuştur. Burada yeniden üretilen ideoloji olarak kanaatkâr olma öğütlenmektedir. Kurt günlük ihtiyacını karşılayarak hayatta kalabilirdi ama o artık açgözlülüğünün kurbanı olmuştur. Masalın ideolojik bir aygıt olarak buradaki toplumsal işlevi öncelikle verilen görevler dışına çıkılmaması (kızın asli yoldan ormana sapması) ve tutumlu olunmasıdır. Yine Pinokyo örneğinde olduğu gibi aç gözlülük bu masalda da cezalandırılmıştır. Eğer kurt masal kahramanlarından birini yemiş olsa mutlu mesut bir şekilde yaşayacaktı. Öyle olması durumu ya da masalın bu şekilde bitmiş olma ihtimali, toplumsal açıdan (ya da yazarın arzu ettiği düşünce bakımından) tercih edilmemiştir. Pinokyo’nun aç gözlülüğünün cezalandırılması gibi kurt da cezasını hayatını kaybederek çekmiştir.

Yine toplumsal aygıt olarak görülen Kırmızı Başlıklı Kız masalı, erkek çocukları gibi kız çocuklarının da annesinin sözünden çıkmaması gerektiği ideolojisini yeniden üretmektedir. Küçük kız yolunu takip edip ninesine gitmek yerine yoldan çıkmıştır. Bunun cezası da karşısında kurdu görmeye gerçekleşmektedir. Eğer bildiği yoldan gitmiş olsa kurtla karşılaşmamış olacaktı. Buradaki baskın ideolojiyse kız çocuklarının bilmedikleri (içini doldurmak mümkün) yol, kişi ve yerlere gitmemeleri gerektiğidir. Böylece bilinen şey kızlar için güvenli olurken bilinmezlik veya bilinmeyen yollar ise güvensiz bir mekan olmaktadır. Yani kızlar bilmedikleri mekanlara ya da yerlere gittiklerinde onları kuşkusuz bir kötülük beklemektedir. İşte bu ideoloji de yeniden üretilmekte ve çocuklara aktarılmaktadır.

Yapılan değerlendirmeler bağlamında iki masala bakıldığında, ortak birkaç nokta çıktığı görülmektedir. Bunlar büyüklerin sözünün dinlenmesi ki buradaki büyük aslında güçlü olan kişi ya da kurum olabilmektedir. Bir diğer baskın ideoloji ise; var olanla yetinme ve kanaatkar olma düşüncesidir. Aslında burada da kanaatkarlık kişilere başkasının verdiği kadar yeterli görülmesi durumudur. Bunu verilen paranın yeterliliği gibi somut ya da soyut şeyler olarak da düşünmek gerekmektedir. Yani egemen olan erkin (anne, baba, yönetici vb.) verdiği şey neyse onunla yetinilmelidir. Aksi halde ideolojik bir aygıt olarak görülen masallarda bir olumsuzluk ortaya çıkmaktadır. Bu görüş masallarda ideolojik bir aygıt olarak yeniden üretilmektedir. Bu ve benzeri durumların araştırılması durumunda diğer masallarda da bulunduğu görülecektir<sup>1</sup>. Masallar egemen ideolojinin verdiği düşünceleri sözlü iletişim yoluyla nesillerden nesillere aktarmakta böylece toplumda var olan kurallar ya da gelenekler kuşaktan kuşağa aktarılmaktadır.

Sonuç olarak verilen bu tür eğitimlerle, kişiler egemen ideolojinin dünyasına uymakta ve bu durum sürekli olarak yeniden üretilmektedir (Çetin, 2001, s. 210). Böylelikle masallar aracılığıyla var olan düzene ayak uydurulmaktadır (Dilidüzgün, 2003, s. 87). Platon’un tabiriyle “*O zaman ilk işimiz, masalcıları kollamak olacak. Masalları*

<sup>1</sup> Örneğin “Altın Yumurtlayan Tavuk” masalında daha fazla altın elde edilir umuduyla tavuğun kesilmesine karar verilmekte; böylece her gün elde edilen altın da son bulmaktadır. Ayrıca daha farklı ilişki biçimleri de ortaya çıkabilmektedir.

*güzelse, bırakacağız söylesinler. Kötüyse yasak edeceğiz. Anaları, dadıları kandırıp, çocuklara yasak ettiğimiz masalları anlattırmayacağız. Çocukların bedenlerinden önce, masallarla ruhlarını yoğurmalarını isteyeceğiz.”* (1996, s. 377c). Platon’dan da anlaşılacağı gibi masallar, ideolojinin ya da egemenlerin kontrolü altındadır.

### Sonuç

Althusser ideolojiyi klasik Marksist anlayıştan alarak farklı bir noktaya getirmiştir. Altyapı ve üstyapı kavramlarından farklı olarak ideolojisinin toplumsal ve kültürel yönlerinin de bulunduğunu söylemiştir. Ona göre ideolojiler sadece kaba güç kullanmıyor aynı zamanda düşünsel yönere yönelik politikalar geliştirilmektedir. Bunun içinde düşünce iklimine sahip kurum ya da kişiler (adına devlet denen organizma) ellindeki her türlü aracı kullanmaktadır. Buradaki temel amaç, var olan sistemin korunması ve devan ettirilmesidir. Sistemin devamının sağlanması için, başka baskı aygıtları olarak adlandırılan polis, yönetim, ordu, mahkemeler aracılığıyla baskı oluşturmaktadır. Bunun yanında Althusser, dini kurumlar, okullar, hukuk, siyasal partiler, kitle iletişim araçlarını ve kültürü de ideolojik aygıtlar olarak nitelendirmektedir. Bu iki aygıtın da amacı sistemin sorunsuz bir şekilde sürdürülmesidir. Böyle Althusser’e göre, devlet hem baskı aygıtını hem de ideolojik aygıtı kendi çıkarına göre kullanmaktadır.

Bu çalışmada masallar, devletin ideolojik aygıtı olarak görülmekte daha doğrusu var olan toplumun ideolojik aygıtı şeklinde değerlendirilmektedir. Çalışmada incelenen iki masalın ortak noktalarının bulunduğu ve bu masalarda var olan toplumsal ilişkilerin devam ettirilmesi arzu edilmektedir. Toplumun her tarafında varlığını hissettiren ideolojik ve baskı aygıtları, egemen görüşün yaşaması ve hüküm sürmesi için her yolu denemektedir. Masallar, kültürel alan içine değerlendirildiğinde, topluma egemen olan düşüncelere hizmet etmektedir. Böylece, toplumun gelenekleri ve yaşam tarzları varlığını masalarda göstermekte ve var olan ideolojiyi yeniden üretmektedir.

Çocuklar dinledikleri masallar aracılığıyla kahramanlarla gerektiğinde özdeşleşmekte ve masal kahramanının yaptığı hatalardan kendilerince dersler çıkarmaktadır. Böylece masallar aracılığıyla ideolojiler yeniden üretilmektedir. Egemen ideolojiler hiçbir şiddet ya da güç kullanmadan kendilerini tekrarlamaktadır. Bu da çocuklarla kurulan iletişimle gerçekleşmektedir. Yani aslında kurulan sağlam bir iletişim sonrası arzu edilen düşünce alıcıya gönderilmektedir. Çalışma kapsamında yazılı kültür ürünlerinin sözlü iletişimle nasıl ideolojik bir aygıtta döndükleri tartışılmıştır. Masalarda, çocuklara yönelik bilinçaltı mesajlar verilmekte ve verilen bu mesajlar yönetici konumunda bulunan (aile, okul vb. ) kurum tarafından gerçekleşmektedir. Böylece gerçekleşmesi arzu edilen sistemin ilk aşaması aile tarafından oluşturulmaktadır.

Althusser’in de belirttiği gibi, ailede bu aygıtın devamını kamusal alanda eğitim kurumları altında tamamlamaktadır. Bununla birlikte diğer ideolojik aygıtların da bunlara eşlik ettiği bilinmektedir. İki aygıtta bir araya gelerek toplumun şekillenmesinde rol oynamaktadır. Özellikle egemen ideolojiye göre bu iki aygıt gerektiğinde işbirliği yaparak, devletin devamı için çalışmaktadır. Edebi bir metin olan masallar, bu aygıtın bir parçası olarak çocukları küçük yaşlardan başlayarak egemen ideolojiye hazırlamaktadır.

Sonuç olarak incelenen masallar dışında diğer masalarda da benzer ideolojilerin ortaya çıkacağı düşünülmektedir. Masalarda toplumda egemen olan düşüncelerin ve ideolojilerin yeniden üretildiği görülmekte ve böylelikle masalı dinleyen kişilerin hâkim görüşü benimsemesi istenmektedir. Bu ister muhalif görüşten kişiler ve masallar olsun ister egemen görüşten masallar olsun arzu edilen şey masalın, istenen toplumsal yapının şekillenmesine hizmet etmesidir. Böylece masallar da kültürel birer metin olmalarından onlarda toplumun birer ideolojik aygıtı görevi görmektedirler.

**Kaynakça**

- Althusser, L. (2002). *İdeoloji ve devletin ideolojik aygıtları*. (Çev. Y. Alp ve M. Ozışık). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Althusser, L. (1987). *John Lewis'e cevap*. (Çev. M. Ökmen). Ankara: V Yayınları.
- Althusser, L. (1989). *Lenin ve felsefe*. (Çev. B. Aksoy, M. Belge ve E. Tulpar). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Althusser, L. (1998). *Gelecek uzun sürer*. İstanbul: Can Yayınları.
- Althusser, L. (1999). *Materyalist bir tiyatro üzerine notlar*. (Çev. T. Belge). Mimesis (6).
- Arıcı, A. F. (2016). Estetik değer oluşturmada masalların rolü: Türk masalları örneği. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18-2, 1017-1035.
- Arıcı, A. F. (2012). *Masalın sesi*. Ankara: Pegem Akademi.
- Benli, T. (2015). Çocuk edebiyatı kaynaklarından masal için bir model denemesi ve örneklem olarak bir keloğlan masalı. II. *Uluslararası Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu*, 27. Bildiri Kitabı, 179-188.
- Black, C. E. (1989). *Çağdaşlaşmanın itici güçleri*. (Çev. M. F. Gümüş), Ankara: Verso Yayınları.
- Chomsky, N. ve Foucault, M. (2005). *İnsan doğası: İktidara karşı adalet*. (Çev. T. Birkan). İstanbul: BGST Yayınları.
- Çetin, H. (2001). Devlet, ideoloji ve eğitim. *CÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 25(2), 201-211.
- Çıblak, N. (2014). Teknoloji çağında kültürel miras olan masalların korunması. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, (23), 39-50.
- Çiçek, T. (2018). Postmodern bir anlatı olan bin hüzünlü haz'da masal unsurları. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (41), 117-132.
- Çoban, B. (2011). *Hegemonya aracı ve ideolojik aygıt olarak medya*. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.
- Çoban, B. (2003). *Söylem ve ideoloji. söylem, ideoloji ve eylem: İktidar ve muhalefet arasındaki mücadeleyi çözümleme denemesi*. Ankara: Su Yayınları
- Çobanoğlu, Ö. (2000). *Aşık tarzı kültür geleneği ve destan türü*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Dağtaş, B. (1999). İngiliz kültürel çalışmalarında ideoloji. *Kurgu Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 16, 335-357.
- Dilidüzgün, S. (2003). *Çağdaş çocuk yazını*. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.
- Dökmen, Ü. (1994). *İletişim çatışmaları ve empati*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Ergil, D. (1983). *İdeoloji ve milliyetçilik*. Ankara: Turhan Kitabevi.
- Fiske, J. (1996). *İletişim çalışmalarına giriş*. (Çev. S. İrvan). Ankara: Ark Yayınları.
- grimmstories (2021). [https://www.grimmstories.com/tr/grimm\\_masallari/kirmizi\\_baslikli\\_kiz](https://www.grimmstories.com/tr/grimm_masallari/kirmizi_baslikli_kiz), Erişim Tarihi: 01.12.2021.
- Gramsci, A. (2007). *Hapishane defterleri: Felsefe ve politika sorunları-seçmeler*. (Çev. A. Cemgil). İstanbul: Belge Yayınları.

- Güngör, S. (2001). Althusser'de ideoloji kavramı. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(2), 221-231
- Hall, S., Lumley, B. ve McLennan, G. (1985). *Siyaset ve ideoloji: Gramsci*. (Çev. S. Emraalp). Ankara: Birey ve Toplum Yayınları.
- Kazancı, M. (2002). Althusser, ideoloji ve iletişimin dayanılmaz ağırlığı. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 57(1), 55-87.
- Kotan, S. (2020). *Korku filmlerinde “ben” ve “ben'in içindeki öteki'nin” varlık çatışmasının içerdiği ideoloji*. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum.
- Laclau, E. (1998). *İdeoloji ve politika*. (Çev. H. Sarıca). İstanbul: Belge Yayınları.
- Lazar, J. (2009). *İletişim bilimi*. (Çev. C. Anık). (2. Baskı). Ankara: Vadi Yayınları.
- Lefebvre, H. (1964). *Sociologie de Marx*. Paris: Puf Collection Sup.
- Levi, A. W. (2002). *Modern felsefe, felsefe tarihine giriş*. (Çev. A. Cevizci). İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Mardin, Ş. (1995). *İdeoloji*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- masaloku (2021). <https://masaloku.com.tr/pinokyo/>, Erişim Tarihi: 01.12.2021.
- masaloku (2021). <https://masaloku.com.tr/kirmizi-baslikli-kiz-masali/>, Erişim Tarihi: 01.12.2021.
- milliyet (2021). <https://www.milliyet.com.tr/cocuk/masal/pinokyo-masali-ve-hikayesi-okuyalani-sevmeyen-pinokyo-6197725>, Erişim Tarih: 01.12.2021.
- Oskay, Ü. (1993). *Kitle iletişiminin kültürel işlevleri*. İstanbul: Der Yayınları.
- Öğüt, H. (2015). Skolastik fantazy. H. Köse (Ed.), *Uyuyan güzel ya da uyutulan kadınlar üzerine*. (s.112-132). Ankara: Ayrıntı Yayınları.
- Öztekin, A. ve Öztekin, H. (2020). İktidarın meşruiyeti ve rıza üretimi: Masallardan ve mitlerden kitle iletişimine toplumsal bilincin inşası. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 2911 - 2940
- Platon, (1996). *Diyaloglar*. (Çev. T. Aktürel vd.). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Poulantzas, N. (1992). *Siyasal iktidar ve toplumsal sınıflar*. (Çev. Ş. Süer ve F. Topaçoğlu). İstanbul: Belge Yayınları.
- Sezer, M. Ö. (2012). *Masallar ve toplumsal cinsiyet*. (3. Baskı). İstanbul: Evrensel Basım Yayınları.
- Şenol, D., Sezgin, E., Zafer, U. ve Erdem, E. (2016). Toplumsal cinsiyetin bir aktarım aracı olarak çizgi filmler: Sindirella ve Pamuk Prenses. *KADEM: Kadın Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 62-88.
- Taslaman, C. (2016). *Türkiye'de İslam ve küreselleşme*. İstanbul: Destek Yayınları.
- Tolun, E. O. (2005). İktidar masal reklam. *Cankaya University Journal of Arts and Sciences*, 1(3), 107-118.
- Ülgener, F. (1983). *Zihniyet aydınlar ve izm'ler*. Ankara: Mayaş Yayınları.
- Van Dijk, T. A. (2003). Söylem ve ideoloji: Çok alanlı bir yaklaşım. *Söylem ve ideoloji: Mitoloji, din, ideoloji*. (s. 13-112). B. Çoban ve Z. Özarlan (Der.), İstanbul: Su Yayınları.

- Yavuz, M. H. (2002). *Masallar ve eğitimsel işlevleri*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Yetkiner, B. (2015). Skolastik fantazy. H. Köse (Ed.). “*Arkası yarın*” türsel yapılaşmanın ilk(s)el bir örneği olarak binbir gece masalları. (s. 454-469). Ankara: Ayrıntı Yayınları.
- Yıldız, F. U. ve Günay, V. D. (2011). Yazınsal söylemin ideolojik boyutu. *Synergies Turquie*, (4), 153-167.
- Zengin, E. (2018). Althusser’in düşüncesinde ideoloji, özne ve bilinç ilişkisi. *Anasay*, (5), 51-70.